

„NORMATÍVNA“ VERZUS „ŽIVÁ“ ETIKA – KREŠŤANSKÝ VERZUS TAOISTICKO-KONFUCIÁNSKY SOCIO-ANTROPOLOGICKÝ MODEL ĽUDSKÉHO SPRÁVANIA

MARINA ČARNOGURSKÁ, Kabinet orientalistiky SAV, Bratislava

Na prvý pohľad sa môže zdať paradoxné, že sinológ, navyiac sinológ zaoberajúci sa výlučne starovekou čínskou filozofiou čiže filozofiou spred skoro 2500 rokov, vystúpi na konferencii nazvanej *Európske kultúrne tradície a problém sociálneho poriadku*.^{*} Rozhodne ešte pred pár desaťročiami by to naozaj paradoxné bolo. No pár rokov pred koncom druhého tisícročia nášho letopočtu nás však, zdá sa, životná realita stále nástojčivejšie núti uvedomovať si, že na našej výnimočne živej planéte v široko-ďaleko puste slnečnej sústave historický čas ľudstva vôbec neplynie organicky nesúrodo a bez vzájomnej, súvzťažnej časo-priestorovej kontinuity svojich historických i spoločenských procesov. Neplynie však ani v podobe len jednej určujúcej a z civilizačného hľadiska dominantnej „ľudskej veľrieky“, ktorou by mala byť naša západná civilizácia. Naopak, svetovými dejinami sa tu valili a valia viaceré odlišné a v mnohom úplne samostatné dejinné veľtoky, z ktorých mnohý má čím napojiť a v tej-ktorej životnej etape znovu oživiť či skultivovať iné ochabujúce spoločenské prostredie či iniciovať v ňom novú revitalizáciu jeho vyčerpávajúceho sa ľudského faktora. Z hľadiska týchto dejinných tokov sú z prognostického hľadiska budúcnosti ľudstva v súčasnosti prinajmenšom rovnako dôležité a rovnako prínosné či (nebezpečné)¹ [4] najmä dva: – jednak táto naša „západná historická veľrieka“ a jednak veľmi špecifická a v mnohom úplne originálna a netypická „ďaleko-východná historická veľrieka“ (každá navyiac ešte s množstvom svojich rozvetvených, špecifických ramien!). Rozhodne sa už aspoň vzájomne nemôžu nebrať na vedomie a vo svojom kultúrno-spoločenskom procese by si už nemali dovoliť ignorovať sa či vzájomne sa neobohacovať v mnohom skoro úplne odlišnými, no rovnako dôležitými a funkčnými civilizačnými výdobytkami. Ale aby som sa vyjadrila zreteľne: svetová spoločenská realita vôbec nie je historickou realitou jednej monolitnej svetovej civilizácie či kultúry, ale naopak, je dynamickým komplexom viacerých, rovnako dôležitých a rovnako významných, no pritom vzájomne úplne odlišných a špecificky samostatných „ohniskových“ civilizácií, ktoré najmä dnes si vzájomne veľmi významne majú čo povedať i k problematike riešenia celosvetových socio-antropologických

* Príspevok odznel na konferencii, ktorú usporiadal FÚ SAV v dňoch 16. - 18. novembra 1994 v Smoleniciach.

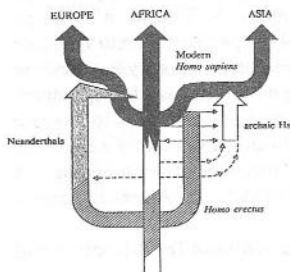
¹ Už aj na tejto konferencii, v prednáške môjho brata Jána Čarnogurského *Európske kultúrne tradície a nové geopolitické usporiadanie* odznela analýza civilizačných konfliktov a z nich vyplývajúcich sfér napätí, ktoré existujú a prebiehajú už dnes i v rámci samotnej Európy a jej civilizačno-ideologickej monoteistickej „trojkombinácie“, reprezentovanej Západom a západným kresťanstvom, Ruskom a východným kresťanstvom a islamom a jeho islamskou kultúrnou oblasťou.

problémov. Ich kultúrne výdobytky sa teda už nedajú jednoducho umlčať nejakými „nadradeckými“ tézami o výlučnej dominantnosti „západnej“ staby svetovej filozofie a vedy. Ak teda budúca spoločenská realita ľudstva na našej Zemi nemá byť a zrejme ani nebude dedičstvom len jednej, a to našej západnej kultúry a s tým spojenej pre nás charakteristickej duchovnej i spoločenskej orientácie, tak na poznanie a pochopenie objektívnej pravdy o človeku i o motiváciách jeho správania nám už rozhodne nevystačia len naše západné historické skúsenosti.

Že si to uvedomujem práve ja alebo že som nútená si to uvedomovať, to vyplýva najmä z toho, že mi osud dovolil profesionálne sa venovať takému vednému odboru, akým je sinológia, a teda svojím odborným zameraním sa permanentne dostávať na pôdu už úplne inej, neeurópskej historickej, duchovnej, kultúrnej i spoločenskej skúsenosti. A práve z tohto mimoeurópskeho pohľadu a v komplexe týchto iných, často úplne nových poznatkov o človeku a jeho svetonázorových motiváciách i z toho plynúcich socio-antropologických teóriách i napriek vrastenosti do európskej kultúry a úcte k tejto kultúre mnohé skutočnosti sa mi zrazu javia v omnoho širšom svetle, odhaľujú niektoré úplne nové súvislosti, ba prinášajú i úplne prekvapujúce, možno skoro netušené závery. Prínajmenšom to, že z tohto pohľadu už Európa v mnohom stráca svoju stáročnú kultúrnu i duchovnú nadradenosť. Ba v súvislosti s tým aj z hľadiska ďalších prognóz by sa dalo povedať, že aj európske svetonázorové postoje a na základe toho už stáročia zakotvené ideologické dogmy prejdú v budúcnosti pravdepodobne dosť zaťažkávajúcou skúškou veľmi zásadných konfrontácií s inými svetovými názormi i historickými poznatkami a z toho plynúcimi novodobými a inak formulovanými filozofickými, svetonázorovými i spoločenskými postojmi.

O jeden takýto „predprípravný“ skúšobný experiment či konfrontáciu s ďaleko-východnými svetonázorovými i socio-antropologickými poznatkami by som sa chcela pokúsiť v tomto mojom príspevku.

Moderné prírodovedecké výskumy, napr. na amerických univerzitách v Berkeley [1] i na Havaji, (konkrétne tamojšie geneticko-antropologické výskumy mtDNA [2] čiže prítomnosti mitochondriálnej deoxyribonukleovej kyseliny v ľudských bunkách určujúcich genotyp každého ľudského jedinca), nás privádzajú k priam šokujúcemu a pre našu tradičnú ideológiu neuveriteľnému poznatku, že celé súčasné ľudstvo má svoj spoločný genetický pôvod v jednej jedinej žene z rodu hominidov kdesi v dávnovej Afrike², a teda že všetci sme pod kožou pô-

² Americký antropológ a genetik A.C. Wilson spolu s tímom svojich spolupracovníkov v r.1987 po preskúmaní celosvetovo rozsiahlej vzorky mtDNA v ľudských génoch dospel k názoru, že pôvodom genetického trasovišťa moderného ľudského druhu bola Afrika, a podľa stupňov, pri ktorých sa rozdiely mtDNA akumulujú, prijal názor, že prvý spoločný predok všetkých moderných ľudí žil pred 90 až 180 tisíc rokmi práve tam. A pretože mitochondriálna DNA sa dedí po matkinej línii, spoločným predkom všetkých dnešných moderných ľudí bol podľa neho jedna jediná žena. Táto teória bola všeobecne označená ako „the Eve Hypotheses“ vývoja moderného človeka. Aj iní vedci nezávisle na Wilsonovi prišli k záveru, že anatomický druh moderného človeka vzišiel z Afriky a počas doby ľadovej, kedy hladina svetového oceánu (vdaka súvislej ľadovej pokrývky v Európe, severnej

vodne Afričania so svojou jednou jedinou spoločnou paleolitickou pramatkou. Nie však preto, že by táto žena bola bývala v tom čase prvou a jedinou ženou na svete, ale preto, že všetky ostatné rody jej súčasníci³ či iných generácií genetických reťazcov hominidných tvorov vtedajšieho antropoidného vývoja Pithecanthropov i neandertálcov archaického rodu *Homo sapiens* sa jednoducho v priebehu času z rôznych dôvodov z mapy sveta vytratil, – či už tým, že sa nevedeli prispôbiť meniacim sa prírodným podmienkam, alebo tým, že nedokázali rovnako rýchlo napredovať vo vývojovom procese „poluďštvania sa“. V boji s dôvtipnejšími, i fyziologicky odolnejšími potomkami tejto antropologicky vyspelejšej ženy boli potom postupne zrejme úplne vyhubení. (Dokonca genetici, zaoberajúci sa týmto výskumom zistili, že v celom vývojovom procese vzniku antropologického archetypu dnešného moderného ľudstva *Homo sapiens* nedošlo ani k nijakej *hybridizácii* s inými archaickými ľudskými populáciami!)

Rovnako nás aj výskyt významovo vzájomne totožných svastických znakov z obdobia neolitu – kedy si ešte so svojim prírodným prostredím úplne tesne späté ľudské spoločenstvá polonomádskeho zberačov lesných plodov, lovcov, chovateľov dobytku alebo už usádzajúcich sa roľníkov dokázali vyjadriť rôznymi grafickými znakmi svoju v podstate totožnú svetonázorovú predstavu, že prirodzeným zdrojom života, hodným až magicko-posvätnéj úcty, je bipolárne-dialektický zdroj životnej Energie, ktorý neolitická ruka myslieho človeka už dávno v predfilozofických časoch v Centrálnnej Euro-Ázii vyjadrovala symbolikou hákového kríža s do seba zalomenými ramenami [5]; v Podkavkazí Malej Ázie zasa dvomi rovnostannými trojuholníkmi bipolárne protikladne do seba zaklínenými a v zmysle tejto svojej bipolárnej jednoty vzájomne symbolizujúcimi dialektickú jednotu sveta a jeho životnej reality v podobe tzv. šestícipej židovskej hviezdy; a rovnako v povodí Žltej rieky, v priestoroch Ďalekého Východu dvomi do seba vzájomne zaklínenými jin-jangovými vlnami a s nimi súvisiacimi tzv. trigrama-

Amerike a severnej nad rovníkovej časti Atlantického oceánu) klesla o skoro 150 metrov, migroval (pravdepodobne zväčša suchou cestou) do všetkých častí sveta (napr. do Ameriky cez Béringovu úžinu, ktorá bola v tých časoch súšou!). Wilsonova skupina antropológov navyše zúžila čas tejto migrácie a svojimi laboratórnymi výskumami podporila tú časť vedcov, ktorí vzniesli argument, že niet nijakej hybridizácie medzi touto anatomickejšou ľudskou populáciou a inými archaickými ľudskými populáciami. Niektorí paleontológovia začali proti tomu vznášať námietky a najmä A. R. Templeton našiel pri výskume prítomnosti mtDNA v ľudských bunkách nejaké trhliny. V r. 1992 publikoval preto v *Science* rozsiahly komentár k teórii „africkej Evy“. Táto Templetonova detailná kritika hypotézy Evy však pre nedostatok dôkazov o hybridizácii predkov moderného ľudstva s inými v tých časoch existujúcimi archaickými populáciami napriek jeho kritickým pripomienkam nepotvrdzuje, ako to hodnotí v časopise *American Anthropologist* (Vol. 95, 1993, č. 1) hlavný sumarizátor a editor najnovších vedeckých poznatkov o tejto téme, profesor R. W. Sussman z Department of Anthropology of Washington University – zatiaľ nijaký iný scenár pôvodu dnešného človeka (pozri: *American Anthropologist*, Vol. 95, No. 1, pp. 9 – 96).

³ Pozri: Frayer, Wolpoff, Thorne, Smith, Pope: *Theories of Modern Human Origins: The Paleontological Test*. In: *American Anthropologist*, Vol. 95, No. 1, p. 18.

mi *pa-kua* – utvrdzuje v predstave, že ľudstvo na našej Zemi, aj keď bolo koncom paleolitu už z Afriky porozliezané a pousádzané v najrozľahlejších priestoroch sveta, bolo si v tom čase nielen geneticky, ale aj svetonázorovo naozaj dosť príbuzné a v orientácii o podstatách bytia zastávalo pomerne zhodne prirodzený svetonázor, v ktorom ešte nedošlo k príkreému roztrhnutiu jednotnej skutočnosti na dve averzne opozíčné a vzájomne nekompatibilné „substancie“. „Aj tzv. supranaturálne javy, podobne ako duchovia mŕtvych, bohovia i démonické bytosti, boli tu súčasťou jednotného sveta Univerza, ktorý má síce rôzne roviny či vrstvy, ale zostáva monistický – pre všetkých tu platia tie isté základné zákonitosti. Svet ľudí i živých tvorov, prírody i meteorológie nie je oddelený od sveta duchov, božstiev a démonov, ktoré popri pozemskom svete človeka i všetkého ostatného v duchovnej, zmyslami nevnímateľnej sfére existujú a pôsobia. Ontologicky tu teda stále ide o bipolárne síce protikladnú, ale monistickú jednotu Univerza Bytia.“⁴

Podobne ako ostatné indo-európske národy, aj európske národy pred svojou christianizáciou zastávali pravdepodobne tento pôvodný bipolárne-dialektický svetonázor, čoho dôkazom sú archeologické nálezy svastiek hákových krížov, objavované na najrôznejších miestach týchto území i na ich rituálnych predmetoch. Prijatím kresťanstva však obyvateľstvo týchto oblastí zásadne zmenilo svoj svetonázorový postoj a následným, stáročia významne pôsobiacim vplyvom ideológie tohto monoteistického náboženstva na utváranie celej organickej štruktúry európskeho politického, hospodárskeho, kultúrneho i duchovného života, Európa napokon úplne stratila akúkoľvek kontinuitu so svojou predkresťanskou svetonázorovou orientáciou. Na margo tohto problému ešte stručne poznamenám, že výraznou výnimkou v histórii indo-európskych národov sa v tomto smere stali Indoárijské kmene, ktoré zo svojej východoeurópskej pravlasti stihli odísť dávno predtým, než tieto územia ovládla christianizácia, a vo svojej novej vlasti, v Indii, si nielen dokázali udržať svoj prapôvodný bipolárne-dialektický svetonázor, ale na jeho základe vybudovať i špecifickú ohniskovú civilizáciu s veľmi originálnou filozofiou i duchovnou kultúrou. To sa napríklad už Slovanom nepodarilo, keďže christianizácia ich zastihla omnoho skôr, než si dokázali intelektuálne definovať svoju vlastnú svetonázorovú identitu a v spojení s tým i filozoficky a ideologicky formulovať svoju vlastnú, kresťanstvom neovplyvnenú teóriu bytia, ako to dokázali urobiť napríklad Číňania. Lebo ako sinológ zaoberajúci sa svetonázorovým vývojom starovekej čínskej civilizácie musím konštatovať, že to, čo sa v dejinnom procese historického vývoja nepodarilo sformovať a hlavne písomne definovať Slovanom pred ich christianizáciou, to sa na Euro-Ázijskom kontinente podarilo veľmi originálnym spôsobom vyjadriť významnej ďalekovýchodnej „ohniskovej“ civilizácii, Číňanom. Podarilo sa im to najmä vďaka ich tisícročia nikým nerušenej a prírodnými bariérami priam hermeticky uzavretej geopolitickej situovanosti do povodia Žltej rieky na Ďalekom Východe; toto prostredie im zároveň poskytlo veľmi dobré podmienky na rozvinutie špecifického agrárneho životného štýlu, a tým i na udržanie neprerušenej zrastenosti s Prírodou a nad všetkým dominujúcej existenčnej závislosti na nej. Dnes tu teda máme pred sebou priam modelovo komparabilné dve vzájomne protikladné civilizácie: Európu a Čínu spolu so všetkými ich najrôznejšími kultúrne-duchovnými, civilizačnými i intelektuálnymi variáciami i výdobytkami,

⁴ Citované podľa formulácie Egona Bondyho zo zatiaľ nepublikovaného *Úvodu* k novému komentovanému filozofickému prekladu Lao-c'ovho *Tao Te ťing*u, na ktorom v súčasnosti spolu pracujeme.

čo môžeme využiť na porovnávaciu analýzu civilizačného vývoja ľudstva, napojeného na jednej strane na ideologickú chrbticu monoteistického kresťanského (i islamského!) náboženstva, ktorú stelesňuje európska troj-civilizácia [4], a na druhej strane na ideologickú chrbticu bipolárne-dialektického, taoisticko-konfuciánskeho svetonázorového presvedčenia, ktorú stelesňuje Ďaleko-východná čínska kultúra.

V tomto svojom príspevku sa teda chcem zamerať, v rámci vymedzeného priestoru, žiaľ, naozaj len veľmi stručne, na komparáciu pôvodných svetonázorových modelov týchto etických systémov a ich mravných imperatívov, ktoré by teoreticky mali byť zárukami sociálneho poriadku v týchto dvoch svetonázorovo tak absolútne protikladných svetových civilizáciách. Upozorňujem, že bez toho, aby som voči jednej či druhej zaujala nejaké zásadne kritické stanovisko, vyhradzujem si pri tejto analýze právo na netabuizovanie analyzovaných problémov.

Monoteistický hebrejsko-kresťanský a následne i európsky svetonázorový pohľad na podstatu bytia rozdelil monistickú jednotu Univerza na dualistický model stvoriteľsky iniciálneho „transcendentna“ a ním stvoreného a voči nemu v predmetnom vzťahu stojaceho časopriestorového a zmyslami vnímateľného „imanentna“, ako jeho kauzálne determinovateľného stvoriteľského následku. V ideologickej rovine to znamenalo uznanie metafyzickej inštitúcie stvoriteľského Subjektu – Boha-Stvoriteľa a súčasné degradovanie ak nie celého ostatného Univerza, tak aspoň jeho zmyslami vnímateľného časopriestorového Bytia len na predmetný výtvor a pracovné prostredie tohto transcendentného stvoriteľského Subjektu. V axiologickej rovine to zároveň znamenalo presun bipolárne hodnotovo rovnako funkčných protikladov Bytia z horizontálnej axiologickej roviny do vertikálnej, pričom jeden z protikladov, teoreticky ten kladný, sa tým dostal do axiologickej nadradenej pozície voči tomu druhému, teoreticky zápornému, a v ideologickej rovine to zároveň znamenalo absolútnu mocenskú dominantnosť jedného protikladu nad druhým, ba dokonca až ideologické právo likvidácie toho druhého protikladu, čo z hľadiska napríklad prirodzených zákonitostí Univerza sa javí byť dogmou skoro až absurdnou.

Bez toho, že by som chcela idealizovať pôvodný čínsky svetonázorový vývoj, fakticky musím konštatovať, že v Číne k takémuto rozdeleniu Bytia na „transcendentno“ a „imanentno“ nedošlo. Naopak, už od najstarších dôb existuje v Číne predstava o bipolárne-dialektickej jednote ontologického Bytia. „Dôsledkom čoho je nielen to, že sa v Číne už v najstaršej fáze proto-filozofického myslenia vôbec nepočíta s hypotézou stvorenia sveta, ale že sa tam nehľadá ani Stvoriteľ či stvoriteľský princíp, a naopak, pozornosť sa obracia ku skúmaniu procesu, ktorým sa Univerzum deje, a k hľadaniu zákonitostí tohto procesu. Vo filozofii je zároveň dokladom toho už od najstarších čias úplná absencia hľadania nejakej „arché“ či pokusu o vytvorenie akejkoľvek ontologickej substancie. Kategória Boha – s výnimkou filozofa Mo Tiho⁵ – sa

⁵ Staroveký čínsky filozof Mo Ti (479 – 438 pred n.l.) sa stal ideologickým predstaviteľom čínskych remeselníckych vrstiev, ktoré v tzv. období Bojujúcich štátov vďaka krátkodobej konjunktúre výroby obranných zbraní získali v inak agrárnej (a remeselníkov a obchodníkov spoločensky nezosvojivujúcej) starovekej Číne na prechodnú dobu určité ekonomicky dôležité, a teda i spoločensky silné postavenie. Ústami filozofa Mo Tiho si tieto spoločenské vrstvy stihli vysloviť aj svoju ideológiu, ktorá vychádzala z pohľadu človeka-výrobcu. Je zaujímavé, že tejto ideológii tradičná čínska bipolárne-dialektická svetonázorová orientácia nevyhovovala, a vytvorili si preto na čínske pomery úplne netradičnú, vlastnú ideológiu, ktorá jediná v tejto civilizačnej oblasti narábala s pojmom „Najvyššieho Stvoriteľa“. Tento svojrázny čínsky ideologický smer, všeobecne známy ako mohizmus, však nedokázal v Číne pretrvať dlhšie než uplynula jeho historická doba, a so skončením obdobia „Bojujúcich štátov“ zanikol, a tým skončil aj jeho ideologický vplyv.

v čínskej starovekej filozofii ani v svetonázorových predstavách nikde inde nereflektuje napriek tomu, že v čínskej mytológii, a teda i všeobecnom svetonázore je dosť zaužívaná predstava o mytologickom Najvyššom Vládcovi Nebeskej ríše, ktorý však nie je inštitucionalizovaný ako jej Stvoriteľ. Je to úplne pochopiteľné, pretože tento Nebeský Vládca (Šang Ti) je v podstate len analogon vládcu svetského, a teda nielen že nie je nijakým Stvoriteľom, ale nie je ani zákonodarcom Univerza a v poslednej inštancii ani svojvoľným sudcom udeľujúcim odmeny či tresty. Ani v ontológii, ani v etike nemá žiadnu kľúčovú úlohu v dani sveta a do pôvodne duchoprázdnej Nebeskej ríše sa dostal, ako aj všetci ostatní duchovia-bohovia, až po vyhranení sa protikladov Neba a Zeme v procese Cesty T a o, ako posmrtný duch pôvodne na Zemi zrodeného Vládcu-Človeka.

Dianie sveta podľa čínskeho svetonázorového modelu sa uskutočňuje na základe Bytiu inherentných zákonitostí, ktoré vyplývajú z procesu jeho neustále sa dejúcej bipolárnej štruktúry. Už dávno v protofilozofickom období bola pomerne dobre známa táto bipolarita v podobe protikladných síl jin-jang. Môžeme sa domnievať, že sily jin-jang sa pôvodne chápali skutočne ako akési prírodné sily, dôležité je však, že nikdy sa nechápali ako vzájomne averzné opozície, ale ako sily komplementárne, vzájomne sa podmieňujúce a vzájomne jedna z druhej vyplývajúce. To dáva bipolárnemu modelu starovekého čínskeho myslenia úplne iný charakter, než aký má antická – herakleitovská i staršia – dialektika boja protikladov.⁶

Takto rozdielne postavené ontologické modely západných filozofických i kresťanských a čínskych jin-jangových svetonázorových predstáv majú svoje zásadne odlišné dôsledky aj vo formulácii socio-antropologických a etických teórií týchto dvoch protikladných civilizácií a ich dodnes existujúcich, a teda na vedomie ľudí stále aktívne pôsobiach ideológií. Zatiaľ čo v kresťanskom lineárne-kausálnom, stvoriteľskom modeli sveta je základom eticko-axiologického modelu správania v realite bytia autorita Boha-Stvoriteľa a ním určené a po tisícročia v ním stvorenom svete pevne platné normy mravného správania, v čínskom jin-jangovom chápaní problematiky Bytia nič takéto nie je prijateľné, pretože by sa to považovalo jednoducho z reálneho hľadiska za nefunkčné a neakceptovateľné. Socio-antropologické predstavy i etické modely sociálneho poriadku i mravného správania človeka boli preto v Číne nevyhnutne vybudované a svetonázorovo formulované na úplne inom základe.

S prírodou tesne späté a od najstarších čias prírodné zákonitosti dokonale akceptujúce, na prírode existenčne priamo závislé ľudské vedomie v Číne už od najstarších čias utvárania svojich svetonázorových orientácií sa správalo veľmi špecificky. V čínskych predstavách nikdy nedošlo k antropomorfizácii prapodstaty Bytia, a teda ani k vytváraniu monoteistického, ba dokonca ani len polyteistického náboženstva. Spoločenskú funkciu garanta a iniciátora etického správania ľudí tu od najstarších čias na seba prebrala výlučne čínska filozofia, konkrétne taoistická a konfuciánska filozofia, ktorá napokon v tomto smere úplne nahradila akúkoľvek náboženskú inštitúciu i jej mravoučnú spoločenskú funkciu. Keďže je úplne logické, že mravné normy opreté o náboženský systém sú schopní dodržiavať iba skutočne veriaci ľudia, v každej sekularizovanej spoločnosti nastáva riziko ich nedodržiavania. V Číne si toho museli byť vedomí už pravekí šamani a vlastne už oni dali podnet zbierkou svojich vešebných formu-

⁶ Citované podľa formulácie Egona Bondyho z vyššie uvedeného Úvodu k nášmu novému prekladu *Tao Te ťing*.

liek, tzv. *Knihou premien*, k počiatkom budovania systému pravidiel spoločenského správania na úplne inom než na náboženskom, a teda aj na úplne inom než „neimanentne autoritatívnom a direktívno-normatívnom základe“. Východiskom taoistického i konfuciánskeho filozofického systému, ktorý sa stal v Číne náhradou za akúkoľvek náboženskú inštitúciu, sa stala ontologická predstava, že Nebesia, tzn. Univerzum ako absolútny celok kozmického Bytia, sú vo svojom procese zákonitou Cestou premien protikladov, ktorú nik nemôže ľubovoľne meniť alebo subjektívne preinštalovávať. Univerzum, ako rýchlo sa meniaci postup nekonečne variabilnej multiplicity prirodzených procesov Bytia, je regulovateľné iba súvzťažnými postupmi aktívnych agentov týchto procesov, v ktorých je všetko funkčné, pokiaľ to postupuje v zmysle svojej funkcie, a nefunkčné a k zániku spejúce⁷, pokiaľ sa v týchto procesoch prestáva správať v zmysle tej-ktorej svojej konkrétnej a práve aktuálnej funkcie. A tak teda aj človek, ktorý v realite Cesty T a o nie je len pôžitkársym pozorovateľom či užívateľom sveta, ale vďaka svojmu vedomiu i vďaka svojim čínorodým schopnostiam aktívnej pracovnej mobility je vlastne jednou z najvrcholnejších živých foriem Cesty T a o v procese bytia Univerza, je teda i jedným z najaktívnejších výtvorov jej dialektiky. Ako taký musí mať v sebe od prirodzenosti zakódované určité princípy svojej typologickej ľudskej kvality a tie mu nemôžu byť nijakou autoritou naimplantované alebo nariaďované zvonku. Jednoducho tak ako v procese Univerza každá rastlina rastie len do svojej vlastnej prirodzenej formy, a nie do nijakej inej, a akýmkoľvek vonkajším zásahom môže byť nanajvýš len kultivovanejšie doformovávaná, no nie preinštalovaná, ako každý druh zvierat smeruje v priebehu svojho rastu len k svojim typickým formám prejavov životného správania, a nikdy nie trvale k niečomu, čo by mu bolo bytostne neprirodzené, tak má aj človek svoje základné prejavy správania od prirodzenosti determinované v sebe už i existenciou svojho vedomia i svojej rozumovej činnosti a jeho vonkajšie formy konania sú preto z podstatnej časti motivované bez ohľadu na vonkajší nátlak či tradičné normy jeho vlastným vnútorným rozhodovaním sa. Toto vlastné vnútorné rozhodovanie by si mal podľa taoistického filozofa Lao-c' a každý človek vo svoj vlastný prospech sám v sebe vekom prirodzene zdokonaľovať princípom o nezasahovaní do tvorivej činnosti iných ľudí (tzv. wu-wej 無爲), ďalej vlastnou sebakontrolou a sebakultiváciou (c'-chua 自化), rýdzosťou (čching-ting 清靜), a tým nepoddávaním sa slabošskej bezmocnosti voči svojim žiadostivostiam, i bytím samým sebou v svojej prirodzenej opravdivosti (c'-čeng 自正). Teoreticky zasa podľa konfuciánskych filozofov človek by mal mať teda v sebe od prirodzenosti zakódované také princípy, ako je princíp pravej ľudskosti (žen 仁), princíp konania v medziach objektívnej

⁷ Klasická čínska filozofia vychádzala z nestacionárneho ontologického modelu, v ktorom je onticky tvorivý proces Cesty Tao nekonečne živou evolučnou reštrukturalizáciou nových a nových premien Bytia, dejúcich sa nielen tvorivým procesom vznikaní, ale aj rovnako funkčnou nevyhnutnosťou zanikania vecí, nielen vytváraním novovznikajúcich vzťahov, ale aj rovnako funkčným likvidovaním predchádzajúcich vzťahov, nielen zrodom, ale aj smrťou, ako nevyhnutným prechodom do inej formy bytia. V súlade s tým si nevyhnutne vybudovala aj tomu zodpovedajúci axiologický systém pravdivostných hodnôt, v ktorom sa „dobro“ a „zlo“ chápe úplne inak, než ako ho chápeme my v našich stacionárnych filozofických systémoch. Dokonca s tým sa v našej európskej svetonázorovej tradícii vôbec ešte nevedia vypoariadať ani najnovšie pokusy o nestacionárnu evolučnú ontológiu.

správnosti (i 義), princíp dôveryhodnosti a vernosti (čung sin 忠信) i princíp synovskej a bratskej úcty (siao ti 孝弟). Lenže každý ľudský jedinec je zároveň členom spoločnosti a jej konkrétneho spoločenského systému a spoločenského poriadku a to si veľmi dobre uvedomovali všetci čínski filozofi. Aktuálne spoločenské pomery sú však vždy výsledkom mnohých spoločenských i prírodných procesov a nimi podmienenej hospodárskej úrovne spoločnosti, vedúcej k harmónii, či anarchizácii pomerov. Konfuciánski a taoistickí myslitelia preto namiesto toho, aby zdôrazňovali význam poplatnosti človeka nejakým záväzným vonkajším mravným normám ľudského správania, zameriavali sa na vypracovávanie socio-antropologických modelov budovania optimálnych „vladárskych“, tzn. štátnych a politických systémov, v ktorých by jednotlivec nachádzal prirodzene zdravé prostredie pre plnenie svojej konkrétnej životnej funkcie – a tou by malo byť jeho konštruktívne, nie deštruktívne postupovanie.

V dnešnom sekularizovanom svete, kedy už na žiadnom území našej planéty nijaké náboženstvo, žiaľ, nie je schopné stať sa takou všeobecne akceptovateľnou autoritou, ktorá by zaručila dodržiavanie platných mravných noriem natoľko autoritatívne, aby sa tieto normy stávali vnútornými mravnými imperatívmi každého, ale skutočne každého tam žijúceho jednotlivca, dávne taoistické a konfuciánske socio-antropologické teórie o prirodzených princípoch tzv. živej etiky, ktorá je jednoducho determinovaná ľudskou príslušnosťou k druhu zvanému „človek“ a k jeho potrebe správať sa tak, ako sa v danom okamihu a v danom prostredí na určité veci jeho vedomie zo svojho vlastného mravného názoru rozhodne reagovať, sa môžu stať ešte stále v mnohom poučné pri tvorbe moderných teórií riešenia problémov sociálneho poriadku a s ním spojených funkčných spoločenských hodnôt.

LITERATÚRA

- [1] SUSSMAN, R. W.: A Current Controversy in Human Evolution. In: *American Anthropologist*, Vol. 95 (1993), No.1, pp. 9-11.
- [2] FRAYER, WOLPOFF, THORNE, SMITH, POPE: Theories of Modern Human Origins: The Paleontological Test. In: *American Anthropologist*, Vol. 95, No.1, pp. 14-50.
- [3] TEMPLETON, A. R.: The „Eve“ Hypotheses: A Genetic Critique and Reanalysis. In: *American Anthropologist*, Vol.95, No.1, pp. 51-73.
- [4] ČARNOGURSKÝ, J.: Európske kultúrne tradície a nové geopolitické usporiadanie. (Materiály medzinárodnej konferencie „European Cultural Traditions and the Problem of Social Order“, usporiadanej v dňoch 16.-18.11.1994 v Smoleniciach.
- [5] LIEBERT, G.: *Iconographic Dictionary of the Indian Religions*. Leiden, 1976, pp.290 – 291.
- [6] LAO-C': Tao Te ťing. Kópia archivovaného čínskeho originálu publikovaná v edícii Se-pu pej-jao pod č. 9213. Taipei, Taiwan.
- [7] SŮN-C': Kniha esejí. Kópia čínskeho originálu publikovaná v edícii Se-pu pej-jao pod č. 9231. Taipei, Taiwan.

PhDr. Marina Čarnogurská, CSc.
Kabinet orientalistiky SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR